

Често мислимо да је наша елита – политичка, медијска, па и културна – јединствена у свету по упропашћавању привреде, растакању државе, пљачкању ресурса и културном рату против сопственог народа. Ако нам је за утеху, сличних примера је било још, нарочито током историје колонијализма. Тада је таква елита и понела назив „компрадорска“.

Компрадори су, у 19. веку, били Кинези који су помагали страним трговцима у освајању и експлоатацији кинеског тржишта. Али, злу репутацију компрадори су стекли првенствено зато што је главни артикал који су Кинезима препродавали био – опијум.

Наиме, у Кини је, почетком 19. века, држава надзирала трговину, а међународна размена била је допуштена једино преко луке Кантон. Зато су страним трговцима били нужни домаћи посредници – компрадори. Кључно место у трговини је заузимао опијум, а земља која је предњачила у продаји опијума Кини била је Британија. Она је у Кину извозила 1,4 милиона килограма опијума. Дрога се производила у британској Индији, где је монопол на њену куповину и даљу продају имала Британска источноиндијска компанија. Кина је званично забрањивала нарко-трговину. Али, компрадори су подмићивањем и везама у администрацији успевали да постигну да се ова забрана масовно крши. Због тога се, између 1821. и 1837, извоз дроге у Кину повећао пет пута, а два милиона Кинеза постали су нарко-зависници. Зато су компрадори у Кини и изашли на зао глас као „уништитељи нације“ и „демони“

[\[1\]](#)

Кинеска влада је схватила опасност од брзог ширења наркоманије и одлива сребрног новца. Стога је одлучила да обнови забрану трговине опијумом. То је, међутим, разгневило Британце. Они су решили да ратом једноставно натерају Кину да толерише трговину дрогом. Тако је дошло до „Првог опијумског рата“ (1839-1842). Британија је у том рату победила и трговина опијумом је могла несметано да се настави. Ипак, продаја опијума још није била легализована. Британци су, стога, повели још један рат - „Други опијумски рат“ (1856-1860)

. Пошто су победили и у овом рату, трговина наркотицима је у Кини законски дозвољена. Компрадори и Британци су, тако, могли слободно да продуже своју „трговину смрти“.

Овај чудовиштан случај послужио је марксистима да направе разлику између две врсте буржоазије у земљама које су предмет колонијалне експанзије. Једно је *национална буржоазија*, која развија домаћу индустрију и брани националне политичке, економске и културне интересе. Она је основни носилац борбе за независност и економску модернизацију земље. Насупрот ње стоји *компрадорска буржоазија*, која је помагач колонизатора и живи од продаје домаћих ресурса странцима или продаје стране робе на домаћем тржишту. Она је незаинтересована не само за развој домаће индустрије, већ и за било какву антиколонијалну борбу [2].

Марксисте су били против сваке буржоазије, али су ипак националну буржоазију сматрали прогресивнијом од компрадорске. Док је прва стварала домаћу индустрију и радничку класу, а у политичком смислу имала и револуционарно-демократске потенцијале, друга је конзервирала сировинско-аграрну структуру земље и била политички колаборант система империјалног капитализма. Ово марксистичко разликовање показало се као сасвим тачно. Једине земље изван Европе и Северне Америке које су успеле да изврше модернизацију (Јапан, Тајван, Јужна Кореја и Сингапур) биле су управо оне у којима је национална буржоазија, током политичких и културних борби, успела да надвлада компрадорску елиту [3].

Оживљавање колонијализма крајем 20. века – али сада под именом „транзиције“ и „глобализације“ – актуелизовало је и критичку концепцију компрадорске елите. Компрадорска елита се данас види као главни агент глобалног капитала и његових политичких структура („Империје“) у земљама које припадају полупериферији или периферији светског капиталистичког система. Могла би се направити разлика између три слоја компрадора:

1. *компрадорска пословна и политичка елита*: чине је директори и менаџери страних пословних и других испостава – попут локалног директора Кока-коле или Сорос фондације [4]; ту су и компрадорски делове политичке елите – министри и високи државни службеници – који омогућавају глобалном капиталу да преузме све главне домаће привредне ресурсе и транснационалној бирократији да преузме управљање домаћом економијом и државом.

2. *компрадорска интелигенција*: чине је интелектуалци који некритички заступају

неолибералну идеологију „нових, колонијалних господара“

[\[5\]](#)

, одн. служе као консултанти или извршиоци пројеката социјалног инжењеринга, који се у име „глобализације“ и „европеизације“ (а заправо транснационалног капитала) спроводи у земљама транзиције

[\[6\]](#)

;

3. *компрадорска буржоазија*: чине јестручњаци и службеници („беле“ и „ружичасте крагне“) запослени у фирмама или организацијама којима управљају странци

[\[7\]](#)

.

Сматра се да је, у раздобљу „транзиције“, основни задатак компрадорске елите да убеди домаће становништво како је најбољи начин модернизације предаја свих ресурса (економских, политичких и културних) у руке странаца. Као што нам скрећу пажњу Јован Душанић и Вера Вратуша (који користе термин *компрадорска елита* одн. *буржоазија*) [\[8\]](#), у том нечасном послу посебно предњаче академски економисти. Њихова се функција, током целог периода транзиције, и свела на отворену пропаганду брзе и потпуне приватизације и на апологију неолибералне концепције глобалног тржишта. Као награду за ову функцију, компрадорска елита добија „коруптивну ренту“ – део профита створеног преузимањем и експлоатацијом домаће индустрије и осталих енергетских, саобраћајних или комуникационих ресурса од стране носиоца транснационалног капитала.

Сличну функцију има и компрадорска интелигенција у медијима, на универзитету, у невладиним организацијама, у институцијама културе... Као што објашњава пољски социолог Ремигиуш Окраска [\[9\]](#), основна улога компрадорске интелигенције је да обезбеди културну хегемонију „Империје“. Културна хегемонија је израз Антонија Грамшија, који упућује на наметање система вредности, образаца понашања, као и пожељне листе политичких и културних питања. Економски привилегован положај се не брани само директном контролом странака, владе и парламента, већ и контролом у сфери културе и медија. Економска промена је, по Грамшију, могућа само преко политичке промене, а политичке промене нема без претходне победе у културном рату. Ко влада културом, влада и заједницом [\[10\]](#).

Користећи Грамшија, Окраска објашњава да је основна функција компрадорске елите данас управо владавина сфером културе, односно јавности. Компрадорска елита у

земљама транзиције промовише неолибералне вредности глобалног капиталистичког система – атомистички индивидуализам, конзумеризам, хедонизам, примат права над одговорношћу, материјализам. Компрадорска елита се, такође, труди да компромитује све традиционалне вредности и навике које могу бити препрека за ширење крупног капитала. Традиционалистичке праксе милијарду муслимана, милијарду Индијаца или милијарду Кинеза доиста могу веома озбиљно да ограниче пословање глобалне конзумеристичке економије и нанесу јој губитке. И треће, у политици, култури и друштвеном животу земаља транзиције намећу се теме чија је главна функција скретање пажње са стварних проблема. Доминацијом тих тема-сурогата – као што су, по Окраски, права сексуалних мањина, антифашизам, антирасизам, легализација лаких дрога и томе слично, обезбеђује се да се суштинска друштвена питања уопште не могу отворити, а да их они који их поставе буду дисквалификовани као екстремни левичари или екстремни десничари.

Главна питања која у својим стручним часописима и новинама отвара академска, медијска и културна елита у земљама транзиције, увезена су и зато готово потпуно ирелевантна за домаће друштво. Колико су за свакодневни живот домаћих радника, пита се Окраска, битна питања легализације марихуане или геј брака? Нимало. Али та питања постају доминантна не само у великим медијима, него и у часописима левике. „Феминисткиње (у Пољској – А. С) посвећују далеко више пажње проблемима лезбејских парова него, на пример, незапослености међу женама. Није ни чудо“, каже Окраска, „јер, у земљама из којих потиче новац за подршку феминистичких организација проблем незапослености и сиромаштва је неупоредиво мањи него у Пољској“. Исто се дешава и у области екологије. Енергија радника се усмерава на проблем фабричког димњака, не на дезиндустријализацију земље, а енергија незадовољних грађана на потребу доношења закона који кажњава лоше поступање са животињама, не на десуверенизацију парламента.

И припадници компрадорске интелигенције из медија, са универзитета, из невладиних организацијама или из институција културе добијају, за добро одрађен посао обезбеђивања културне хегемоније, одговарајућу награду у виду системске ренте. Као „борци против национализма, конзервативизма и традиционализма“ они доживљавају брзу академску, медијску и институционалну промоцију. Чак и они који у својим малим организацијама глуме некакво левичарско бунтовништво (салонски анархисти, троцкисти, „антифа“ активисти, алтерглобалисти), заправо шире један образац понашања који је одавно идентификован као безопасан за глобални систем моћи. Управо тај образац понашања се зато и промовише у земљама транзиције. Стога се такви левичари, по Окраски, слободно могу назвати „компрадорском алтернативом“. „У знак захвалности за консолидацију моћи капитала“, вели Окраска, овакви бунтовници ће врло брзо „добити уносан посао у Заводу за интернет глобализацију, у Министарству за толеранцију, у Канцеларији за бригу о трансвеститима, или у `Службеном гласнику`“.

Да, наши еврореформски и другосрбијански компрадори очигледно нису изузетак. Али, компрадори су у Србији некако посебно дрски и злоћудни. Србија је једина бивша социјалистичка земља коју је Империја бомбардовала и којој је одузела део територије. Отуда је потребна посебна дрскост да се управо у Србији промовише НАТО пакт и друге империјалне дивоте [\[11\]](#). Свугде је приватизација значила куповину домаће индустрије по ниским ценама. Али, само је у Србији најважније индустријско постројење – Сартид, продато једној америчкој фирми по сто пута нижој цени од новца који је уложен у његову изградњу и за двадесет пута мање новца од процењене вредности

[\[12\]](#)

. Свуда компрадорска елита лоше говори о сопственом народу. Али, само у Србији она отворено и дрско негује најгори расизам према домаћем становништву. (Разумевање које је Светлана Лукић, у најави последње емисије „Пешчаника“, показала за оцену Жака Ширака да су „Срби народ без закона и вере, народ разбојника и терориста“ и Питера Јустинова да су од Срба чак „и животиње паметније“, само је најновији пример тог дегутантног расизма)

[\[13\]](#)

.

Али, снага компрадорске елите јасно говори и о слабости овдашње националне елите. Наша „национална буржоазија“, да се послужимо марксистичким речником, као да не постоји. Готово сви наши крупнији капиталисти се понашају као компрадори, а само понеки средњи или мањи предузетник показује бригу за национални интерес. Зато је у Србији окупација економије, политике, медија и културе толико потпуна и толико дубока. Зато се и може рећи да ће тек политичко буђење и изградња јаке националне грађанске класе (као и синдикално буђење и политичко организовање радништва), створити основ за успостављање контроле нације (народа, грађана) над темељним условима сопствене материјалне репродукције, односно над својом културом, над својом државом и над својом судбином.

(Краћа верзија овог чланка објављена је у „Печату“, бр. 109).

[\[1\]](#) Барингтон Мур, *Друштвени корени диктатуре и демократије*, «Филип Вишњић», Београд 2000, стр. 161.

[2] Први пут је разлика између националне и компрадорске буржоазије, колико сам успео да утврдим, направљена у званичном документу Коминтерне - „Тезе о револуционарном покрету у колонијалним и полуколонијалним земљама“, усвојеном на 6. конгресу 1928. (види посебно тезу бр. 18; *Communist International: Documents (1919-1943)*, vol. II (1923-1928), ед. Jane Degras, London: Frank Cass and Co. 1971, p. 538). Ова подела је, затим, ушла у Велику совјетску енциклопедију (*Большая Советская Энциклопедия*, 1. издање 1926-1947)

), као уобичајени начин објашњавања политичких дешавања у земљама Азије, а затим се учврстила и кроз дефинисање појмова (види одреднице „компрадорская буржуазия“ (<http://bse.sci-lib.com/article063587.html>) и „буржуазия“ (<http://bse.sci-lib.com/article002075.html>)) у 3. изд. ВСЕ (1969-1978). Разлика између националне и компрадорске буржоазије, као „прогресивне“ и „реакционарне“, била је и саставни део учења кинеских комуниста, будући да ју је прихватио и Мао Цедунг, у једном свом програмском тексту из 1939. (Mao Tse-tung (1939): *The Chinese Revolution and the Chinese Communist Party* http://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-2/mswv2_23.htm).

Међу марксистичким теоретичарима, разлику између националне и компрадорске буржоазије су користили пре свих теоретичари „зависног развоја“ (Dependency theory) Пол Баран (Baran, Paul (1957): *The Political Economy of Growth*. New York: Monthly Review Press) и Андре Франк (Andre Gunder Frank, (1967): *Capitalism and Underdevelopment in Latin America*, New York: Monthly Review Press; делови ове књиге су преведени и на српски: Андре Гундер Франк, „Капитализам и неразвијеност у Латинској Америци“, у Душан Пирец и Миомир Јакшић (ур) (1987): *Светски капиталистички систем*, стр. 209-224, Београд: Економика). Међу структуралистичким марксистима, појам компрадорске буржоазије усвојио је Никос Пуланцас, дефинишући је као „фракцију (буржоаске – А. С) класе чији су интереси конститутивно повезани са страним империјалистичким капиталом(...) и која је, стога, потпуно политички и идеолошки везана за страни капитал“ (*Nicos Poulantzas*, “

On Social Classes

”

New Left Review

,

No.

78

(March-April

1973

), pp. 27-54; навод је са стр. 39). У Пуланцасовом виђењу, компрадори сами не поседују значајнија средства за производњу, већ свој део вишка вредности добијају преко странаца. Пуланцас је овај појам употребљавао и приликом анализе неких мање развијених европских друштава (Poulantzas, Nicos 1976.

The Crisis of the Dictatorships

:

Portugal, Greece, Spain.

London: New Left Books). Занимљиво је да неки савремени аутори управо Никосу

Пуланцасу приписују (наравно, потпуно погрешно) ауторство над овом разликом (рецимо,

The Transnational Politics of Corporate Governance Regulation

, edited by Henk Overbeek, Bastiaan van Apeldoorn and Andreas Nölke, London: Routledge 2007, p. 182).

У облику „компрадорске елите“, овај појам данас користе и поједини социолози који пишу у марксистичко-веберијанској традицији, попут водећег канадског социолога за подручје социјалне стратификације, Валаса Клемента. Он „компрадорску елиту“ дефинише као „највише менаџере и директоре корпорацијских огранака који следе упутства и политику добијену од мултинационалних штабова“ (Wallace Clement (1983): *Class, Power and*

Property: Essays on C

an

adian

Society,

Agincourt: Methuen Publications, p. 16) и налази да, међу канадском пословном елитом,

припадника компрадорске елите има 24 посто (1983: 39; Клемент користи пар

„компрадорска-домаћа“ елита (comprador-indigenous elite)).

[3] Види: Слободан Антонић, (2003): *Нација у струјама прошлости: огледи о одрживости демократије у Србији*. Београд: Чигоја штампа, стр. 59-73.

[4] Steven Sampson (2002): „Beyond Transition: rethinking elite configurations in the Balkans“, in C.M. Hann (Editor): *Postsocialism: Ideals, ideologies and practices in Eurasia*, London:

Routledge, pp. 297 – 316; пример са директором Кока-коле и директором Сорос фондације је са стр. 300. Види и: Gil Eyal, Ivan Szleenyi, and Eleanor Townsley (1998): *Making capitalism without capitalists: Class formation and elite struggles in post-communist Central Europe*. London and New York: Verso; Holman, Otto (2004): „Integrating Peripheral Europe: The Different Roads to `Security and Stability` in Southern and Central Europe“, *Journal of International Relations and Development* 7 (2): 208–236.

[5] Mana Prasad Wagley, „Comprador intelligentsia A disease in higher education“, *The Himalayan Times*, 2010-03-17, <http://www.thehimalayantimes.com/fullNews.php?headline=Comprador+intelligentsia+A+disease+in+higher+education&NewsID=233647>

[6] Gil Eyal, Ivan Szelenyi and Eleanor Townsley, “The Theory of Post-Communist Managerialism: Elites and Classes in the Post-Communist Transformation,” *New Left Review*, No. 222 (March 1997), pp. 60-92; p. 92); Lawrence P. King (2000): *The Basic Features of Postcommunist Capitalism in Eastern Europe: Firms in Hungary, The Czech Republic, and Slovakia*. New York: Praeger.

[7] Sampson, 2002: 300. Види такође: Jan Drahekoupil, (2008): *Globalization and the state in Central and Eastern Europe* : *The Politics of Foreign Direct Investment*, London: Routledge; Shields, Stuart. (2004) 'Global restructuring and the Polish state: Transition, transformation, or transnationalisation?' *Review of International Political Economy*, Vol. 11, No. 1, pp. 132-54.

[8] Јован Душанић, „[Доларска алхемија и казино економија](#)“, *Нова српска политичка мисао*

, год. XVII (2009), бр. 1-2;

<http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/dolarska-alhemija-i-kazino-ekonomija.html>

. Вратуша, Вера (2007): „Компрадорска буржоазија“, одредница у:

Социолошки речник

, приредили Аљоша Мимица и Марија Богдановић, стр. 248-9. Београд: Завод за уџбенике.

[9] Remigiusz Okraska, „Alternatywa kompradorska“, *Obywatel: kwartalnik społeczno-polityczny*, nr

4/2004 (18);

<http://www.obywatel.org.pl/index.php?module=pagemaster&func=viewpub&tid=3∓pid=567>

[10] Антонио Грамши (Antonio Gramsci), *Хисторијски материјализам и филозофија* Benedetto Croce

. Загреб: Напријед, 1958, стр. 220, 231-2, итд;

Изабрана дела,

Култура, Београд 1959;

стр. 28-30, 56-7, итд;

Филозофија историје и политике: избор из дела

;

Писма из затвора

. Београд: Слово љубве, 1980.

[11] Јелена Милић, „НАТО и Србија“, *Пешчаник*, 13. март 2010; <http://www.pescanik.net/content/view/4666/1220/>

[12] Види моју студију о приватизацији Сартиде у: Слободан Антонић (2006): *Елита, грађанство, слаба држава: Србија после 2000*

. Београд: Службени гласник, стр. 31-89 (

http://www.starisajt.nspm.rs/ekonomskapolitika/2006_ant_sartid11.htm

и

http://www.starisajt.nspm.rs/ekonomskapolitika/2006_ant_sartid22.htm

).

[13] Препис 397. емисије, 2. април 2010. (<http://www.pescanik.net/content/view/4807/207/>).

Лукићкин уводник је пренет у Е-новицама (

<http://www.e-novine.com/stav/36283-Narod-bez-zakona-vera.html>

), где су, такође, уследили чудовишно расистички коментари о Србима: „Срби су као главни експоненти тамне масе глупости и енергије злочина“; „Ни ауторка, ни Ширак, нити Јустинов, ни мало не претеравају (част врло малом броју изузетака којих је толико мало да се скоро могу занемарити)“. „Боље и објективније се не може описати један народ у датом тренутку историје! Опет нас странци много боље карактеришу и познају но што ми уопште слутимо!“; „Жак Ширак је рекао истину!“; „Срби јесу (већински) тренутно један распојасан, разуларен народ. Али то је само зато што их нико никад није утерао у тор како треба, за разлику од већине других напредних нација“, итд. (<http://www.e-novine.com/comments/stav/36283-Narod-bez-zakona-vera.html>).